

گزارش «صبا» درباره موسیقی بومی و محلی

فولکلور ایرانی

آینه تمام‌نمای فرهنگ ایرانی

فاطمه فلاح

گزارش

موسیقی فولکلور، بومی یا محلی شکلی از موسیقی سنتی است که ریشه در آداب و رسوم یک قوم یا ناحیه دارد و سینه‌به‌سینه به نسل‌های بعدی می‌رسد. به عبارت دیگر وقتی از موسیقی فولکلور یک سخن می‌گوییم در واقع منظور نوعی از موسیقی است که در کنار موسیقی سنتی یا کلاسیک هر ملتی رواج دارد. نوعی از موسیقی که از درون بسترهای اجتماعی جامعه برخاسته و زندگی قشر زیربنایی آن را توصیف می‌کند. نوعی از موسیقی که سازندگان آن لزوماً آموزش موسیقایی ندیده‌اند و ترانه‌ها، ریتم‌ها و ملودی‌های به کار رفته در آن را براساس سبک زندگی نوشته‌اند. در متن ترانه‌های فرهنگ عامه که مضمون آن‌ها اغلب عشق، دوری از معشوق و گاهی اعتراض به شرایط حاکم است، می‌توان زبان توده مردم را به خوبی دریافت.

فولکلور ایرانی آینه تمام‌نمای اندیشه و فرهنگ و آداب و رسوم مردم ایران است ولی چون در ایران اقوام مختلفی ساکن‌اند که از نظر فرهنگی و قومی تفاوت‌های بسیاری با یکدیگر دارند بنابراین موسیقی فولکلور یک ایران دارای خصوصیات بسیار متنوع از نظر طرز بیان و لحن موسیقی است. موسیقی آذربایجانی، گیلانی، خراسانی، بختیاری، کردی، شیرازی و بلوچی نه تنها در ملودی‌ها که در گویش‌ها نیز با یکدیگر متفاوتند، ترانه‌هایی بسیار متفاوت و غنی که سینه‌به‌سینه از نسلی به نسل دیگر رسیده است و سعی در انتقال احساسات و عواطف و اندیشه‌ها و تاریخ مردم آن دیار به نسل جدید دارد.

یک نغمه ساده

کردستان سرزمین ترانه‌ها و آهنگ‌هاست و در هر منطقه آن‌ها صداهای گوناگون، ترانه، بیت و لایه وجود دارد. تاریخ‌نویسان و موسیقیدانان معروف جهان معتقدند که کردستان مهد تمدن موسیقی جهان به حساب می‌آید. این موسیقی به دلیل گسترش و پراکندگی کردها در جهان و تعدد و تنوع مناطق کردنشین از جمله در غرب آسیا و منطقه خاورمیانه بسیار غنی و زیباست. کردها به فرهنگ، زبان و ادبیات، سنت و موسیقی خود بسیار علاقه‌مندند و لذا در موسیقی فولکلور پیشرفت بسیاری کرده‌اند. سازهای رایج در موسیقی کردی، نی، سرنا، نابه، دهل، تمبک، تنبور و کمانچه است. یکی از مهم‌ترین مقام‌های کلاسیک کردی بیت است که از یک نغمه ساده پدید می‌آید و در وصف جنگ و سرداران و شخصیت‌های ملی در کوهستان‌ها خوانده می‌شود. سوز و مقام یکی دیگر از انواع موسیقی کردی است که باتوجه به سوز درون و شکایت و زاری است. موسیقی کردی یکی از محدود موسیقی‌های ایرانی است که در آن بداهه‌خوانی و بداهه‌نوازی رایج است. بداهه‌خوانی یکی از سبک‌های بسیار سنگین در موسیقی کردی است و لازم است هنرمند برای بداهه‌خوانی در سایر سبک‌ها نیز تبحر کافی داشته باشد. هنرمندان بداهه‌خوان باید سال‌ها در این زمینه فعالیت کنند و تنها با آشنایی کامل در سایر سبک‌های موسیقی کردی می‌توان بداهه‌خوانی را انجام داد. او علاوه بر آشنایی بر وزن و ریتم موسیقی، از لحاظ درونی نیز استعداد آوازخوانی را داشته باشد تا بتواند در این سبک موفقیت لازم را کسب کند.

برخاسته از گرمای نفس جنوب

بندری یکی از سبک‌های موسیقی ایران است. محدوده اصلی این سبک از موسیقی جنوب ایران و به‌طور عمده استان‌های هرمزگان، بوشهر و خوزستان است. بندری موزیکی شاد و ریتم‌دار است. این موسیقی با استفاده از سازهای کوبه‌ای تومبا، تمپو و نی‌انبان که یک ساز بادی است نواخته می‌شود.

سازهای بندری عبارتند از: کوبه‌ای‌ها، دهل (صدای باس)، پی‌په (صدایی مید)، کسر (صدای های)، لیوا (سازای اصالتاً آفریقایی) که در مراسم مذهبی خاصی استفاده می‌شود و ساخته شده از تنه درخت مخصوص، مراسم زار تخته. دو تکه چوب که معمولاً زن‌ها در کنار دهل و کسر روی هم می‌زنند.

bongo و conga و داربوکا؛ و سَمّا شبیه دایره که عرب‌ها هم استفاده می‌کنند. جهله یا همان کوزه با سه نوع صدا (جمالی صدایی باس) جهله صدای مید و گلوک صدای های. زهی‌ها: عود. چنگ (قیچک) با کوچی خاص که نزدیک به موسیقی بلوچی است. kora (سازای اصالتاً آفریقایی). بادی‌ها: جفتی (سازای شبیه نی‌انبان اما بدون انبان) سرنا هستند.

فولکلوری که بیانگر خواسته‌هاست

موسیقی در ترکمن از ریشه عمیقی برخوردار است. چنان‌که مردم ترکمن با موسیقی زاده می‌شوند و زندگی می‌کنند و با آن از دنیا می‌روند. جشن‌ها، بازی‌های سنتی، سوگواری‌ها، شب‌چره‌ها، آیین‌ها و تولد فرزندان به‌ویژه پسران و عروسی، همه با موسیقی همراه است. تأثیر طبیعت در موسیقی محلی ترکمنی از خصوصیات بارز آن به شمار می‌رود.

موسیقی ترکمن‌ها بازگویی همیشگی رنج‌ها و دردهایی است که این قوم متحمل شده‌اند، موسیقی و ترانه‌های آن‌ها پر از فریاد و شکایت و ناله‌های جانسوز است. قوم ترکمن به علت سرکوب مداومی که از طرف خان‌ها، فتوودال‌های متعلقه و نیز دولت مرکزی داشته هیچ‌گاه امکان بروز تمایلات و خواسته‌های خود را به شکل صریح نداشته است و موسیقی بزرگ‌ترین وسیله بیان خواست‌های ترکمن‌ها بوده و هست.

نغمه‌ای از دل طبیعت

درباره موسیقی گیلان می‌توان گفت که ریتم موسیقی گیلانی از طبیعت الهام گرفته شده است و اغلب به صورت بکر و دست‌نخورده باقی مانده است. آهنگ‌ها و آواها در فولکلور گیلان تمام مراحل زندگی فرد را در برمی‌گیرد؛ از آن زمان که کودک چشم به جهان می‌گشاید مادر هنگام خوابانیدن او آواز محزون به نام گاره‌سری (گهواره سری) سر می‌دهد، پاییز فرا می‌رسد و نغمه و لگ‌ریزی تمام خطه سبز را پر می‌کند و بار رسیدن بهار زنان شالیکار با قامتی خمیده در مزارع پر آب و گل برنج نغمه (لیلی‌ماری) را سر می‌دهند تا خستگی کار طاقت‌فرسا بر روی هکتارها شالیزار برنج و گاهی مزارع چای را احساس نکنند. در مراسم عروسی گیلک‌ها آواهای متفاوتی سر داده و نواخته می‌شود. مثلاً هنگام بردن عروس از خانه پدر، پدر در کنار ایوان محزون ایستاده و رفتن عروس را تماشا می‌کند و این جاست که نوازنده سرنا قطعه غمگینی را اجرا می‌کند ولی بانزدیک شدن به منزل داماد موسیقی بانشاطی توسط نوازندگان ساز و نقاره نواخته می‌شود و جوانان پایکوبی می‌کنند. به هنگام ورود عروس و داماد به منزل، کارگرانی که مشغول آشپزی هستند حرکت قاشق را آغاز می‌کنند و در یک دست قاشق یا کفگیر و در دست دیگر ملاقه را بالا می‌گیرند و به شکل ضربدری حرکت می‌دهند و از برخورد این دو، آهنگی شاد پدید می‌آید.

نوایی از دل تاریخ

موسیقی نواحی شمال خراسان با سابقه تاریخی طولانی و برخوردار از قابلیت‌های خاص موسیقایی، نقش بسزایی در تکامل موسیقی شهری و دستگامی ایران بر جای گذاشته که بسیار قابل توجه است. موسیقی نواحی شمال خراسان در کنار آداب و رسوم نگاه آیینی، بیشترین تأثیر خود را از اقلیم جغرافیایی این سرزمین گرفته است که این مهم موجب شده موسیقی این منطقه به دو بخش عمده کوهپایه و جلگه‌ای تقسیم شود. بخش آوازی موسیقی نواحی شمال خراسان بیشتر بر پایه وقایع تاریخی، آیینی و اساطیری استوار است که از این میان می‌توان به داستان‌های موجود در شاهنامه اشاره کرد که توسط آواز و همراهی ساز اجرا می‌شود. موسیقی آوازی این سرزمین بیشتر با پرش‌های ملودیک همراه است که بر روی فواصل خاصی پافشاری می‌کند و توأم با برگشت‌های پی‌درپی موسیقایی است که از این مهم به‌عنوان ویژگی موسیقی آوازی نواحی خراسان شمالی یاد می‌شود. قسمت دیگر موسیقی نواحی شمالی را بخش موسیقی سازی تشکیل می‌دهد که در کنار کلام، نقش مهمی را در بیان فرهنگ و هنر این سرزمین ایفا می‌کند.

